

Kronika

Književnost EDO TORKAR, JEZDECI
IN SANJAČI

Edu Torkarju je trideset let, torej po merilih prevladujočega prepričanja, ki pa ga resničnost vse bolj spodbija, sodi v generacijo mladih, če ne celo najmlajših slovenskih piscev. Zato je ob njegovi drugi knjigi novel, *Jezdeci in sanjači**, prav gotovo zanimivo, da ga pri omenjanju »mlade slovenske proze« še nismo zasledili ob boku njegovih vrstnikov Filipčiča, Kalčiča, Gradišnika in V. Kovačiča. Res je njegov knjižni prvenec, *Vzhodna linija*, ki je izšel leta 1976 pri Mladinski knjigi v zbirki *Pota mladih* in ki združuje dve daljši noveli, prehitel vse druge, vendar tri leta pri določevanju generacijske pripadnosti ne pomenijo veliko. Prej se zdi, da se je njegovo pisanje le preveč razlikovalo tako v izbrani tematiki kot tudi v njeni literarni obdelavi. V primerjavi z artističnim gostobesedjem, ki je spregovarjalo o vprašanih razsežnosti (seveda je to zelo brutalno poenostavljeno, ne nazadnje zato, ker so med prej omenjenimi štirimi pisci precejšnje razlike, o katerih pa spremljevalci slovenske književnosti še niso obsežneje spregovorili — morda zato, ker je njihov književni opus še zmeraj dokaj skromen, skupaj s Filipčič/Gradišnikovi Kerubini zajema 7 knjig), je Torkar govoril o »zemeljskem« življenju z vsakdanjo govorico.

Že bežen pogled v njegovo razgibano biografijo nam izdaja, da mu prav lastno življenje daje hvaležno gradivo za literarno obdelavo. Ta postopek je v slovenski književnosti že nemalokrat izdelal privlačno in razburljivo branje (spomnimo se npr. samo zadnjih del

Rožanca, Zupana in Vilfana). Seveda v Torkarjevem primeru ne gre za kakršnokoli dnevniško ali avtobiografsko pisanje, ki bi si želelo pridobivati kvalitete po Emersonovo »pisati o resnici resnično«, osebna izkušnja rabi le za temelj pripovedi, ki pa v Jezdecih in sanjačih že uhaja iz okvirov enkratnega in neponovljivega dogajanja, strogo začrtanega s svojimi liki, časom in prostorom, kar je bila značilnost (in po svoje tudi pomanjkljivost) *Vzhodne linije*.

Usoda »junakov« štirinajstih, tokrat zbranih Torkarjevih besedil namreč ni več le usoda njih samih, čeprav nastopa v konkretnih in posameznih življenjskih realizacijah — zdi se, da problem (zarisan v profilu nastopajočih, ki je eksplicitno izražen že v naslovu samem) ni samo problem posameznika, ki bi se izražal v skladu s potrebami literarne fikcije, temveč prehaja na splošno raven. Povedano bolj preprosto, dvomi in samoizpraševanja Torkarjevih likov so simbolizirani in v konkretne življenjske položaje postavljeni dvomi in samoizpraševanja človeštva.

Značilna za osebe, ki jih Torkar lahko razmešča med volkove v bosanskih hribih, ali v pristanišču Dar es Salaama, na slovensko podeželje ali v mestno preganjavico, je njihova nezmožnost pravega uresničenja, izpolnitve življenja; razkorak med dejanskim in umišljenim jih sili, da namesto jezdecov (pogumnih in krepkih možakov, uspešnih pisateljev ali srečnih ljubimcev) postajajo sanjači. To življenjsko razočaranje jih zanaša v obup, ta pa nemalokrat privede k alkoholu. Seveda se tako vse bolj veča prepad med tistim, kar so, in tistim, kar bi radi bili.

Zanimiv vidik tega problema je zgodba *Umri v Dar es Salaamu*. Pripovedovalec zgodbe se vrne iz tujine in sklone napisati pustolovski roman; a

* Edo Torkar, *Jezdeci in sanjači*, zbirka *Nova proza*, Državna založba Slovenije 1982, opremil Vili Vrhovec, str. 187.

kakorkoli poizkuša glavnega junaka (ki, kakor je izrečeno tudi v zgodbi sami, pomeni njegov alter ego) konstituirati kot brezkompromisno heroičen lik, kot neustrašnega pustolovca, se znova in znova izkazuje, da je tak junak papirnat, da živi mimo življenja, brez lastnih interesov ali življenjske perspektive. Ko pripovedovalec ugotovi, da ni projekcija njegovega sanjaštva nič manj izgubljena in prazna kakor on sam, mu ne preostane nič drugega, kakor da z njo odločno obračuna — svojega junaka prav poniževalno pokonča.

V taki izpeljavi se omenjena zgodba razlikuje od drugih besedil: dvojno prezrcaljenje (neuspešni pustolovec kot odsev neuspešnega pisatelja, ta pa Torkarja samega) omogoča kritično distanco, tako da je pripovedovalec zmožen spregledati in zavreči svoje jalovo sanjarjenje. Tovrstne distance liki drugih zgodb ne premorejo, prav zato pa se lahko vzpostavlja njihova tragičnost: ne spoznajo, da plavajo v praznem prostoru med dejanskim in nasanjanim življenjem, zato se tudi niso zmožni spopasti s stvarnostjo, da bi jo vsaj poizkusili preoblikovati v skladu s svojimi željami. Hkrati pa se zdi, da jim prav nespoznanje lastnega položaja omogoča nadaljnji obstoj, saj ne kaže, da bi jih pred samoizbrisom ali nedejavno resignacijo varovalo trmasto sifovsko kljubovanje usodi.

Ni mogoče zanikati, da je ta problematika stalnica v literaturi, vendar je Torkarjevo pisanje med tistimi manj številnimi, ki jo izpričujejo v življenjsko konkretnih in ne simbolno alegoričnih pojavnih oblikah. Prav to vztrajanje pri verističnem popisovanju naše sedanjosti je morda Torkarja nekoliko odcepilo od glavnega toka slovenske »mlade« proze. Vendar pa se v nekaterih novelah, kakor je knjižni podnaslov označil Torkarjevo pisanje, avtor že odvrta od verizma: v zgodbi Jezdec na asfaltu je povsem razkrito

konstruiranje glavnega junaka, pa tudi pisateljski aparat, ki vodi bralčevo misel. Tako se spretno izognemo moralizmu, ki utegne nevarno ogroziti pisanje tovrstne motivike in tematike, kar se je že pokazalo v nekaterih Torkarjevih časopisnih zgodbah. Drugi način pa je, da si pisatelj preprosto ne da priložnosti za izrekanje komentarja; in prav v tej obliki, v monologu (ki seveda ne sme biti avtorjev monolog) lika samega, ki ne dopušča nikakršne vednosti ali morale nad govorcem, je pravzaprav Torkar dosegel največ. Taki sta noveli *Ime mi je Brigita in Staška že spet sanjari*, v kateri gre za Staškin nagovor nekdanjega ljubimca. Staška izpoveduje svojo preteklost in sedanost in pretresljivost te izpovedi je prav v tem, ker je stvarna, brez komentatorskih vrinkov. Seveda se v trenutku, ko bi moralo priti do realizacije ljubezenskega odnosa, izkaže, da njenega poslušalca, mladostnega ljubimca, ni, oziroma da je le še v njenih spominih in sanjarjenjih.

Zbirka Jezdec in sanjači dokazuje piščevo spretnost v obdelavi izbrane tematike. Kaže pa, da bo potrebno počakati na njegovo nadaljnje pisanje, da se bo dokončno razjasnilo, ali je ta tematika in njena uporaba zavestna odločitev zrelega pisatelja ali le stopnja v razvoju, ki vodi k drugačnim literarnim interesom.

Andrej Blatnik

VASJA PREDAN, PO PREMIERI

Predanova knjiga, ki jo je jeseni 1981 poslala v knjigarne in knjižnice Državna založba Slovenije, je po besedah avtorja »sestavljena iz tekstov, ki se vsi ukvarjajo z gledališkimi vprašanji, seveda predvsem s tako imenovanimi gledališkimi presojami«. Tako pomeni knjiga Po premieri nadaljevanje avtorjevih prejšnjih knjig (Od pre-